

Фащевський М. І., д.г.н., професор,
Білоконь І. В., к.е.н., доцент,
кафедра регіоналістики і туризму
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ
Медвідь Г. С., студентка
Київського національного університету
технологій та дизайну, м. Київ

РЕГІОНАЛЬНА АСИМЕТРІЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ЗМЕНШЕННЯ

Неоднорідність соціально-економічного розвитку регіонів притаманна кожній країні. Це зумовлюється сукупністю чинників – нерівномірністю розміщення видів економічної діяльності та нераціональним використанням потенціалу кожного регіону тощо. Ця об'єктивна передумова розвитку є, в першу чергу, наслідком територіального поділу праці, концентрації та спеціалізації виробництва, урбанізації та особливостей розселення населення. Саме ці об'єктивні фактори розвитку зумовлюють наявність в країні регіонів, які виокремлюються низьким рівнем соціально-економічного розвитку, гостротою та складністю економічних, соціальних і екологічних проблем.

Наявність регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку вимагає розробки методології індивідуального підходу до окремих територій і, в першу чергу, проблемних з метою зменшення асиметрії соціально-економічного розвитку. Посилення економічної диференці-

ації в умовах ринкових трансформацій в економіці може викликати соціальну напругу в суспільстві, загрожувати територіальній цілісності держави, стримувати динаміку її економічного зростання, ускладнювати інтеграцію країни та її регіонів в міжнародні структури та знижувати ефективність ринкових перетворень.

Збалансований соціально-економічний розвиток регіонів вимагає ефективного управління з урахуванням особливостей регіонів шляхом розробки ефективної регіональної політики. Регіональна політика – це система цілей і завдань з управління політичними, економічними та соціальними процесами, а також механізми реалізації намічених цілей і поставлених завдань в регіонах.

Основною складовою регіональної політики в сучасних умовах залишається цілеспрямована діяльність держави, орієнтована на вирівнювання надмірних територіальних диспропорції, особливо тих, які негативно впливають на соціально-економічний розвиток країни.

Друга важлива складова регіональної політики держави в значній мірі пов'язана з механізмами стимулювання розвитку «регіонів-локомотивів» та проведення політики «поляризованого розвитку» шляхом підвищення уваги до прискореного розвитку найбільш перспективних регіональних систем. У сучасній практиці економічного розвитку регіонів теорія «полосів зростання» реалізується через нові форми організації господарства: вільні економічні зони, технополіси, технопарки, кластери та ін.

Наявність цих двох складових регіональної економічної політики держави, які знаходяться в діалектичній єдності, до-

повнюючи одна одну сприяє пом'якшенню надмірних територіальних асиметрій і прискореному соціально-економічному розвитку країни та її регіонів. Ця єдність сприятиме й вирішенню гострих проблем, викликаних наявними асиметріями регіонального розвитку.

Держава, як головний регулятор фінансово-кредитних відносин, бюджетної, податкової та управлінської систем, повинна впливати на розвиток економіки всіх регіонів, в тому числі, і проблемних. Загальнодержавна підтримка депресивних і відсталих регіонів включає три види допомоги:

- фінансову – субсидії місцевим органам влади, регіонально-орієнтовані інвестиції у виробничу та невиробничу сфери, субсидії та кредити приватним компаніям (бізнесу), стимулювання податкових канікул тощо;

- економічну – розміщення в проблемних регіонах нових державних підприємств, інноваційний розвиток існуючих підприємств, державні замовлення на продукцію та послуги приватних фірм та реалізація локальних програм соціально-економічного розвитку;

- позаекономічну – урядові контракти на різноманітні види поставок у проблемні регіони, законодавче регулювання правових норм у сфері землекористування, охорони довкілля, нормування та раціональне використання природних ресурсів, поглиблення та розширення регіонального економічного простору тощо.

Основними механізмами зменшення асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів є бюджетно-податкове вирівнювання та програмно-цільова реабілітація, які на практиці взаємопов'язані та взаємообумовлені.

Значні диспропорції у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів країни виступають об'єктивною причиною значної відмінності між регіонами у рівнях податкових доходів. Слід зазначити, що в умовах відсутності фінансової автономії регіонів і територіальних громад перерозподіл фінансових ресурсів може негативно позначитися на економічному зростанні країни. Разом з тим, значна централізація податкових доходів на рівні урядового центру веде до зростання незбалансованості регіональних бюджетів і до зниження стимулів розвитку їх дохідної бази, що може призвести до збільшення кількості дефіцитних регіонів країни. Тому, нині в Україні з метою пом'якшення значних диспропорцій в соціально-економічному розвитку здійснюється поступовий перерозподіл повноважень і засобів від центру до периферії, до органів місцевого самоврядування (об'єднаних територіальних громад). Такий перерозподіл фінансів суттєво посилює роль місцевого самоврядування. Децентралізація управління та використання фінансових ресурсів, компліментарність їх використання на субрегіональному рівні, в повній мірі, відповідає загальноєвропейській тенденції.

Одним із найбільш поширених методів пом'якшення регіональних асиметрій соціально-економічного розвитку в Україні залишається розподіл бюджетних доходів і видатків між відповідними регіональними рівнями, бюджетні трансферти, що законодавчо закріплено в Бюджетному кодексі України. Бюджетно-податкова підтримка держави з метою реабілітації проблемних територій нині відбувається у двох формах міжбюджетних відносин: через нормативи відрахувань від регулюючих податків і прямі перерахування з державного до бю-

джетів регіонів. При цьому надходження коштів від регулюючих податків у бюджети регіонів залежать не лише від нормативів відрахувань в ці бюджети. Велике значення має сам податковий потенціал (можливість) регіону та ефективність збору податків на відповідній території. Тому регіони повинні бути зацікавленими в розширенні своєї податкової бази за рахунок прискореного економічного зростання та розширення регіонального економічного простору.

Фінансова підтримка державою регіонів направлена, в першу чергу, на суттєве нівелювання наявних міжрегіональних відмінностей у величині сумарних бюджетних витрат. Вони включають витрати на житлово-комунальне господарство, освіту (дошкільну, початкову та середню), охорону здоров'я, фізичну культуру та спорт, соціальне забезпечення та соціальний захист населення, культуру та мистецтво, громадський транспорт, правоохоронну діяльність та державне й місцеве управління.

Другим важливим механізмом реабілітації проблемних територій є програмний підхід, який базується на «регіонах-локомотивах» і «поляризованому розвитку», що сприяє економічному розвитку країни в цілому.

Сутність поляризованого розвитку полягає у тому, що зростання відбувається не скрізь, а лише у полюсах росту та розповсюджується на інші регіони з неоднаковою інтенсивністю. Тому реабілітація проблемних територій обов'язково повинна бути направлена на механічне вирівнювання їх соціально-економічного стану. Крім того, асиметрії не завжди і не скрізь слід зводити до нуля, що практично й неможливо.

Саме виходячи з цього, дуже важливим стає програмний підхід до реабілітації проблемних територій. Його необхідність впливає з принципу системності, враховує високу ступінь неоднорідності регіонів щодо наявності ресурсів. В основу розробки програм соціально-економічного розвитку територій, і зокрема, проблемних регіонів повинні бути покладені наступні принципи:

- обґрунтування прогнозу економічної активності приватного сектору (бізнесу) і оцінка на цій основі очікуваних доходів від податкової бази;
- визначення комплексу завдань регіональних і місцевих органів управління;
- розробка відповідної системи заходів, тобто самої програми;
- оцінка ефективності програми;
- визначення джерел фінансування та організація їх залучення.

В останні роки в Україні велика увага приділяється такому важливому механізму, як розробка та реалізація концепції стійкого розвитку, яка стала основою розробки нормативно-правових актів, програм та проектів щодо стимулювання інвестиційної діяльності, вдосконалення податкової політики, наповнення та раціонального використання місцевих бюджетів для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Основу стійкого розвитку на національному рівні повинна скласти, в першу чергу, обґрунтована екологічна, соціальна та економічна політика та створення сприятливих умов для інвестицій.